

Tartu Ülikool
Psühholoogia instituut

Lilian Mengel

**Sugudevahelised erinevused laste ja täiskasvanute
esimeste mälestuste emotsionaalses sisus**

Uurimistöö

Juhendaja: Pirko Tõugu

Läbiv pealkiri: Esimeste mälestuste emotsionaalne sisu

Tartu 2016

Sugudevahelised erinevused laste ja täiskasvanute esimeste mälestuste emotsionaalses sisus

Lühikokkuvõte

Käesoleva uurimistöö eesmärk oli uurida esimeste lapsepõlvemälestuste emotsionaalset sisu vanusest ja soost lähtuvalt. Uuringus osales 333 inimest (191 naist, 142 meest), kelle hulgas oli 169 last vanuses 9-12 ja 164 täiskasvanut vanuses 18-67. Andmete kogumiseks kasutati paberkandjal ankeete, kus paluti kirja panna esimese mälestuse kirjeldus ja arvatav vanus selle ajal. Analüüsi tulemusel ilmnnes, et naiste esimeste mälestuste kirjeldused olid emotsionaalsemad (kajastasid enam emotsionaalseid sündmuseid ja sisaldasid rohkem emotsioonisõnu) kui meestel. Positiivseid ja negatiivseid emotsioonisõnu kasutati kirjeldustes võrdse sagedusega. Sugu ei mõjutanud esimese mälestuse keskmist vanust. Lisaks selgus, et täiskasvanute mälestused olid võrreldes lastega varasemast eest ja sisaldasid rohkem emotsioonisõnu. Töös on arutletud tulemuste, võimalike mõjutajate, piirangute ja edasiste uurimissuundade üle.

Märksõnad: esimene mälestus, emotsionaalne sisu, sugudevahelised erinevused

Gender differences in the emotional content of first childhood memories of adults and children

Abstract

The aim of this research paper was to study how gender and age impact the emotional content of first childhood memories. 333 people participated in this study (191 women, 142 men), 169 of them were children aged 9-12 and 164 adults aged 18-67. Participants were asked to fill in a written form, where they had to write the age of their earliest memory and describe this memory. Analysis showed that descriptions written by women were more emotional (reflected more emotional events and contained more emotional words) compared to men. Positive and negative emotional words were used with the same frequency. Gender did not impact the age of first memory. Also, adults recalled earlier events and used more emotional words than children. Results, possible influences, limitations and future directions for research are also discussed.

Keywords: early childhood memories, emotional content, gender differences

Sissejuhatus

Igäuel on oma lugu rääkida ja mälestused, mida meenutada. Sageli kaasnevad jutustuste ja lapsepõlvemeenutustega emotsioonid, mis muu hulgas aitavad mälestustel kinnistuda ja neid ka meenutada. Kuidas on aga kajastatud emotsioonid varaste mälestuste kirjeldustes? Käesoleva uurimistöö eesmärk on uurida esimeste lapsepõlvemälestuste emotsionaalset sisu vanusest ja soost lähtuvalt.

Autobiograafilise mälu mõiste

Autobiograafiline mälu on üks episoodilise mälu alamsüsteemidest, mida iseloomustab subjektiivne teadvustatus, mis kaasneb möödunud sündmuste meeldetuletamisega (Tulving, 2007). Autobiograafiline mälu on inimesele ainuomane süsteem, mis integreerib mälestused kogemustest elulooks (Fuvish, 2010). Meenutades ja lugusid rääkides keskenduvad inimesed tihti olulistele hetkedele, mis on nende elu mõjutanud ja kujundanud. Mälestusi peetakse oluliseks osaks inimese enesekontseptsioonist – see, mida mäletatakse, on enese (*self*) jaoks tähendusrikas (Conway & Pleydell-Pearce, 2000), aitab end ja elu eesmärke defineerida (Fuvish, 2010). Lisaks on autobiograafilisel mälul oluline sotsiaalne funktsioon – mälestusi jagades luuakse ja hoitakse suhteid ning õpitakse teineteist tundma. Autobiograafilise mälu ülesanne on läbi elu heaolu tagamine enese määratlemise ja erinevate sotsiaalsete funktsioonide abil (Fivush, 2010).

Autobiograafilise mälu arenemine

Inimese enesekontseptsioon ja elulugu täieneb ja muutub pidevalt. Iga päev tekib juurde uusi mälestusi, kuid samas säilivad aastakümnete tagused lood, mis aitavad meil end defineerida ja maailma kogeda. Inimeste elulugu ehk autobiograafiline mälu areneb järk-järgult läbi lapsepõlve ja täiskasvanuea ning sõltub erinevate kognitiivsete, sotsiaalsete ja keeleliste oskuste arengust (Fuvish, 2010).

Autobiograafiline mälu algab seal, kus lõpeb lapsepõlve amneesia (Peterson, 2002). Lapsepõlve amneesiaks peetakse võimetust meenutada varaseid sündmuseid, mis on aset leidnud enne 3-5 eluaastat. Lapsepõlve amneesial arvatakse olevat mitmeid põhjuseid. Lisaks neuroloogilisele küpsusele on teooriaid, mis peavad põhjuseks keelelist arengut (Nelson,

1993), sündmustest arusaamise ja teadmiste struktuuri muutust (Fivush, 1994) ning sotsiaalseid suhteid, mis aitavad oluliselt kaasa mäluoskuste arenemisele (Fivush, 1994; Nelson, 1993). Hilisemad teooriad on uurinud minapildi arengut ja selle mõju mälu arengule (Howe, 2000). Conway (2005) süsteemist (*The Self-Memory System*) lähtuvalt mõjutab inimese töömina (*working self*) oluliselt seda, kuidas ja mida autobiograafilises mälus salvestatakse. Sellest lähtuvalt ei suuda täiskasvanud varaseid lapsepõlvemälestusi meenutada, kuna eesmärgid ja viis, kuidas varases lapsepõlves kogemusi salvestati, on väga erinev täiskasvanueas toimuvast. Seega on lapsepõlve amneesia mõjutatud mitmetest erinevatest tegurist ning nende vastastikusest mõjust.

Autobiograafilise mälu arengu käsitlestest on üks levinumaid Nelson ja Fivush'i (2004) teooria, kus autobiograafiline mälu areneb koos keeleliste oskuste, semantilise ja episoodilise mälu, enda ja teiste seisukohtade erinevuse mõistmise ning vaimuteooriaga (*theory of mind*). Kõik need komponendid arenevad sotsiaal-kultuurilises kontekstis ning üks kõige olulisemaid tegureid on vanematega suhtlemine. Viisi, kuidas lapsega suheldakse ja minevikust räägitakse ehk meenutusvestlusi on autobiograafilise mälu arengu juures palju uuritud. On leitud, et detailiderohke meenutusvestlus aitab kaasa mälu arengule ning meenutusoskusele (Fivush, Haden & Reese, 2006). Uuringud on näidanud, et poiste ja tüdrukutega suheldakse erinevalt – tüdrukutega kasutatakse enam detailiderohket vestlust ning räägitakse rohkem emotsioonidest (Reese & Fivush, 1993). See omakorda mõjutab seda, kuidas sündmuseid mäletatakse ja kirjeldatakse – lapsed, kelle vanemad kasutavad väikelapseeas põhjalikumalt ja emotsionaalsemat suhtlemisviisi, meenutavad ka hiljem varaseid sündmuseid detailsemalt ja emotsionaalsemalt (Jack, MacDonald, Reese & Hayne, 2009; Reese, Jack & White, 2010). Seega mõjutatakse juba varakult inimese autobiograafilise mälu arengut soost lähtuvalt ning erinevused meenutustes ilmnevad juba varases lapsepõlves (Buckner & Fivush, 1998).

Eelnevad teooriad käsitlevad peamiselt varast lapsepõlve ja autobiograafilise mälu algust, kuid needsamad mainitud protsessid ja tegurid mõjutavad ka hilisemat autobiograafilist mälu, selle arenemist ning mälestuste struktuuri ja detailsust. Täiskasvanuikka jõudes ja koos enesekontseptsiooni arenemisega muutuvad ka mälestused keerulisemaks ja detailsemaks ning sisaldavad rohkem tõlgendusi ja hinnanguid (Pasupathi & Wainryb, 2010). Meenutused peegeldavad erinevusi arengus lähtuvalt viisist, kuidas lapsed ja täiskasvanud kasutavad ja mõtestavad oma kogemusi. Mälestused, mis on sidusad ja põhjalikumad, on seotud suurema

heaolu ja kohanemisvõimega nii lapsepõlves kui täiskasvanueas (Pasupathi & Wainryb, 2010; Fivush, 2010).

Esimesed lapsepõlvemälestused

Kuna mälestused kujundavad inimese eluloo ja mängivad rolli minapildis, siis on palju tähelepanu pööratud autobiograafilise mälu algusele ehk lapsepõlve mälestustele. Need varased mälestused peegeldavad seda, mis on inimese jaoks oluline, millises keskkonnas ta on kasvanud ning kuidas see on inimest mõjutanud. Varaste lapsepõlvemälestuste seas laiemalt on eraldi tähelepanu all olnud päris esimesed mälestused. Sage põhjus esimeste mälestuste uurimiseks on lapsepõlve amneesia ja autobiograafilise mälu algus. Erinevate uuringute põhjal jääb esimese mälestuse keskmine vanus 3-5 aasta vahele (Pillerman & Dickson, 2013). Rubin (2000) toob üle 11 000 esimese mälestuse vanuse analüüsimise tulemusel välja, et keskmine vanus on 3,5 aastat, kuid on ka mälestusi, mis pärinevad väga varasest ajast (alla ühe aasta) või just hilisemast (7-9) aastast. Üldiselt on aga leitud, et väga varased lapsepõlvemälestused on sageli fragmentaarsed, lühikesed ja tihti ei teata kuidas või miks neid mäletatakse (Wells, Morrison & Conway, 2014).

Pillerman & Dickson (2013) toovad välja kolm peamist meetodit, kuidas varaseid lapsepõlvemälestusi uuritakse: (1) palutakse kirja panna esimese lapsepõlvemälestuse sisu ja arvatav vanus; (2) palutakse meenutada mitmeid varaseid mälestusi; (3) kasutatakse erinevaid ajendeid (vanusevahemik, emotsioonisõna vms) konkreetsete mälestuste meenutamiseks. Olenevalt eelistustest ja eesmärgist kasutatakse erinevaid meetodeid ning see omakorda mõjutab tulemusi. Näiteks esimese mälestuse vanust või emotsionaalset sisu uurides võib erineva meetodiga saada vastuolulisi tulemusi ning see võib järelduste tegemise ja tulemuste võrdlemise keeruliseks teha.

Esimesed uuringud seoses esimeste lapsepõlvemälestustega tehti Miles'i (1895) ja Dudycha & Dudycha (1933) poolt, kes mõlemad uurisid, millised on üliõpilaste esimesed lapsepõlvemälestused ja mis vanusest need pärinevad. Ka hilisemad uuringud seoses esimeste mälestustega on rohkem keskendunud täiskasvanutele kui lastele (Peterson, Grant & Boland, 2005). Lisaks lapsepõlve amneesiale on eelpool mainitud klassikalistest uuringutest alates varaseid mälestusi seostatud emotsioonide, minapildi ja mälu erinevate funktsioonidega.

Esimeste lapsepõlvemälestuste emotsionaalne sisu

Esimeste mälestuste uurimisel on sageli tähelepanu pööratud emotsionaalsele sisule, kuna mälestused ja emotsioonid on tihedalt seotud. Juba Miles (1895) leidis, et emotsioonidel on mälestuste juures suur roll. Olukorrad, millega kaasnevad tugevad emotsioonid, jäävad paremini ja detailsemalt meelde (Kensinger, 2009). Kuna läbi meenutuste antakse kogemustele tähendus, siis on oluline, millisel viisil lugusid jutustatakse. Emotsioonide kajastamine annab ka aimu, mida oluliseks peetakse ning kuidas emotsioone mõistetakse ja reguleeritakse (Bohanek & Fivush, 2010).

Paljud uuringud on leidnud, et esimeste mälestuste kirjeldustes on emotsioone kajastavaid kirjeldusi rohkem kui neutraalseid (nt Howes, Siegel, & Brown, 1993; Kihlstrom & Harackiewicz, 1982; Mullen, 1994). Samas on nt Peterson *jt.* (2005) leidnud, et mälestuste hulgas oli rohkem neutraalseid kui emotsioone sisaldavaid kirjeldusi.

Emotsionaalset sisu analüüsivate uuringute hulgas võib leida mõne üksiku, mille põhjal esineb positiivseid emotsioone rohkem kui negatiivseid (nt Kihlstrom & Harackiewicz, 1982). Valdavalt toovad eelnevad uuringud siiski esile negatiivsete emotsioonide ülekaalu. Näiteks Dudycha & Dudycha (1933) klassikalisest uuringust ilmnes, et negatiivsete sündmustega (traumad, õnnestused) seotud mälestusi oli positiivsetest rohkem. Bauer, Stennes & Haight (2003) leidsid, et nii varastes lapsepõlvemälestustes kui ka hilisemates meenutustes kasutati enam negatiivseid emotsioonisõnu kui positiivseid. Sarnaselt leidsid Peterson *jt.* (2005), et laste ja noorte täiskasvanute kirjeldused sisaldasid rohkem negatiivseid emotsioone. Ka Howes *jt.* (1993) tõid välja negatiivseid emotsioone kandvate sõnade kasutamise ülekaalu.

Lisaks on negatiivseid emotsioone sisaldavate mälestuste juures leitud, et need on sageli eriti detailselt ja eredalt meeles (Goodman & Melinder, 2007). Sarnaselt on Pasupathi & Wainryb (2010) leidnud, et negatiivsete sündmuste kirjeldused on positiivsetega võrreldes oluliselt detailsemad ja keerulisemad.

Sugudevahelised erinevused

Sugu mängib maailma tajumisel ja indentiteedi loomisel olulist rolli. Meeste ja naiste autobiograafiliste mälestuste uurimisel on välja toodud, et naiste kirjeldused sisaldavad rohkem emotsioone ja on põhjalikumad. Üheks põhjuseks võib olla see, et naistel on emotsioonidest sügavam arusaam ning nad tahavad enam mõista ja anda tõlgendusi olnud sündmustele (Bohanek & Fivush, 2010). Lisaks on leitud, et meeste ja naiste erinevused emotsionaalsete autobiograafiliste sündmuste meenutamisel võivad tulla erinevatest strateegiatest salvestamisel, meenutamisel ja mõtlemisel ning erinevate ajuosade aktiveerumisel nende protsesside käigus (Piefke, Weiss, Markowitsch & Fink, 2005).

Ka varaste mälestuste uurimisel on vaadatud, kuidas erinevad meeste ja naiste kirjeldused. Gryzman & Hudson (2013) toovad oma põhjalikus sugudevahelisi erinevusi käsitlevas metaanalüüsis esile naiste paremat autobiograafilist mälu - naiste kirjeldused võrreldes meestega sisaldavad rohkem informatsiooni, on värvikamad ja emotsionaalsemad. Näiteks Rice & Pasupathi (2010) leidsid, et naissoost üliõpilased ja vanemad täiskasvanud ($M=73$) kasutasid mälestuste kirjeldustes enam emotsioone kui mehed. Friedman ja Pines (1991) leidsid oma uuringus, et naisüliõpilased kasutasid enam otsest emotsioonide väljendamist võrreldes meestega. Niedzwienska (2003) leidis välklambimälestusi (*flashbulb*) uurides, et naised kasutasid positiivseid ja negatiivseid sõnu meestest rohkem. Hayne ja MacDonald (2003) leidsid, et naisüliõpilaste esimeste mälestuste kirjeldused sisaldasid enam infoühikuid kui meestel.

Samuti on laste puhul leitud, et 7-8 aastased tüdrukud kasutasid meenutustes rohkem emotsioonisõnu kui poisid (Buckner ja Fivush, 1998). Sarnaselt toovad Pasupathi & Wainryb (2010) välja, et tüdrukute (5-17) kirjeldused on põhjalikumad ja detailsemad kui poistel. Lisaks leidsid Peterson *jt.* (2005), et tüdrukute ja noorte naiste esimesed mälestused sisaldavad rohkem emotsioone ja detaile.

Üldiselt võib uuringite põhjal, mis on tegelenud sugudevaheliste erinevustega väita, et naiste mälestused on nii lapseas kui täiskasvanuna detailsemad ja emotsionaalsemad (Gryzman & Hudson, 2013). Lisaks on leitud, et naised meenutavad sündmuseid varasemast ajast kui mehed (Mullen, 1994; Rubin, 2000).

Vanuselised erinevused

Kuna inimene areneb läbi elu ning autobiograafiline mälu täieneb kogu aeg, siis on uurijatele huvi pakkunud ka see, kuidas vanus mälestuste kirja panemise viisi, struktuuri ja emotsionaalsust mõjutab. Vähe on uuringuid, mis võrdlevad laste ja täiskasvanute esimesi mälestusi, kuid näiteks Pasupathi & Wainryb (2010) on leidnud, et sugudevahelised erinevused ilmnevad juba varases laspeas ning need erinevused muutuvad vanemaks saades järjest suuremaks. Vanusest tulenevaid erinevusi on uurinud veel Peterson *jt.* (2005) ning nende uuringus ilmnes, et vanemate laste (14-17) ja varases täiskasvanueas noorte (18-19) kirjeldused sisaldavad enam emotsioone kui 6-13 aastastel lastel. Rice ja Pasupathi (2010) aga võrdlesid üliõpilasi ja vanemaealisi täiskasvanuid ning leidsid, et vanemate täiskasvanute kirjeldustes oli oluliselt vähem emotsionaalsust. Samas on ka leitud, et vananedes mäletatakse rohkem positiivseid sündmuseid kui negatiivseid (Mather, 2006; Mickley & Kensinger, 2009). Lisaks töid Peterson *jt.* (2005) välja, et 6-9 aastaste laste esimese mälestuse keskmine vanus oli madalam kui vanematel osalejatel. Samuti on Bauer & Larkina (2014) leidnud, et 7-11 aastased lapsed meenutavad oluliselt varasemast east sündmuseid kui täiskasvanud.

Uurimistöö eesmärk

Mälestusi on oluline uurida, kuna varasest east meelesolevad sündmused on oluline osa inimese eluloost ja minapildist. Inimesed jagavad mälestusi pidevalt ning nende toel luuakse suhteid ja õpitakse teineteist tundma. Uurides naiste ja meeste mälestuste erinevusi saame aimu sugudevahelisest erinevustest autobiograafilises mälus. Emotsionaalse sisu uurimine annab aimu, millist rolli mängivad emotsioonid ja erinevad sündmused meeste ja naiste elus – kuidas emotsioone mõistetakse, kuidas toimub emotsioonide regulatsioon ja mälestuste talletamine. Uurides sugudevahelisi erinevusi juba lapseas mõistame paremini, kuidas mälu areneb ja millest võivad erinevused tingitud olla.

Valdavalt on eelnevad uuringud kinnitanud sugudevaheliste erinevuste olemasolu ning sellest lähtuvalt otsitakse käesolevas uurimistöös vastust küsimusele, kas need tulemused on universaalsed ja mujal leitud seaduspärasused kehtivad ka antud valimi puhul Eesti kontekstis. Käesoleva uurimistöö eesmärk on uurida laste ja täiskasvanute esimeste mälestuste emotsionaalset sisu soost ja vanusest lähtuvalt. Emotsionaalset sisu vaadeldakse

kahes suuremas kategoorias. Esiteks vaadatakse kogu sündmuse emotsionaalsust ehk mis tüüpi sündmuseid meenutatakse, kas need on pigem positiivsed, negatiivsed või neutraalsed. Teiseks analüüsitakse, kui palju erinevaid emotsioonisõnu (positiivsed, negatiivsed) kirjeldused sisaldavad ning kas on erinevusi meeste ja naiste ning laste ja täiskasvanute vahel. Lisaks on vaatluse all esimese mälestuse vanus ning seda samuti vanusest ja soost lähtuvalt.

Lähtuvalt eelnevatest uuringutest ning antud töö eesmärkidest ja ülesehitusest on uurimistöö neli peamist hüpoteesi:

1. Naiste esimeste mälestuste kirjeldustes on emotsionaalsed sündmused sagedamini kajastatud kui meestel nii täiskasvanute kui laste puhul.
2. Naiste esimeste mälestuste kirjeldused sisaldavad rohkem emotsioonisõnu kui meestel ja see erinevus ilmneb juba lapseas.
3. Esimesed mälestused sisaldavad enam negatiivseid emotsioonisõnu kui positiivseid.
4. Esimese mälestuse keskmine vanus erineb sugude, vanuse ja kogu sündmuse emotsionaalsuse lõikes.

Meetod

Valim

Uurimuses osales kokku 333 inimest, kellest 191 olid naised (57,4%) ja 142 mehed (42,6%). Osalejad jagunesid kahte gruppi – lapsed ja täiskasvanud. Uuringus osales 169 last, vanuses 9-12 ($M = 10,2$, $SD = 0,7$). Laste hulgas oli 85 tüdrukut (50,3%) ja 84 poissi (49,7%). Laste andmetena kasutati Tartu Ülikooli Psühholoogia instituudi arengupsühholoogia osakonna poolt 2014. aasta jooksul kogutud 9-12 aastaste Tartu koolilaste andmed. Antud uurimustöös võeti kasutusele juhuslik väiksem valim kogutud andmetest.

Laste kõrvale koguti täiskasvanute andmed. Täiskasvanuid osales uuringus 164, vanuses 18-67 ($M = 32,7$, $SD = 12,3$). Täiskasvanute hulgas oli 106 naist (64,6%) ja 58 meest (35,4%). Naiste keskmine vanus oli 36,4 ($SD = 12,3$) ja meestel 26,1 ($SD = 9,2$). Täiskasvanute andmeid koguti Tartu Ülikooli erinevate teaduskondade loengutes, Tartu Rahvaülikoolis ning uurimistöö autori sõprade ja tuttavate seas. Vanuselist piirangut ei seatud, kuna eesmärgiks oli saada võimalikult esinduslik valim. Täiskasvanutest oli 39% kõrgharidusega, 34,1%

keskharidusega, 17,7% keskeriharidusega, 6,1% kutseharidusega, 0,6% põhiharidusega, 2,4% vastanutest märkis vastuseks “muu” ja 0,6% jättis haridustaseme märkimata.

Mõõtevahendid

Andmete kogumiseks kasutati paber kandjal ankeete, mis sisestati hiljem arvutiprogrammi Microsoft Excel. Emotsionaalse sisu hindamine ja kodeerimine toimus arvutiprogrammi üle viidud kirjelduste põhjal.

Olemasolevate andmete kogumisel täitsid lapsed ühe koolitunni (45 min) jooksul küsimustiku, mille üheks osaks oli esimese mälestuse kirjeldus ja arvatav vanus sellel ajal. Täpne juhend oli sõnastatud järgmiselt: *Palun tuleta meelde esimene sündmus, mida Sa oma elust mäletad. Püüa meenutada, kui vana Sa siis olid. Pane siia kirja kõik asjad (nii põhjalikult ja täpselt kui oskad), mida sellest sündmusest mäletad.*

Täiskasvanute küsimustik koosnes kolmest osast: (1) taustaandmed (sugu, vanus, haridustase), (2) enesekirjeldus ja (3) esimese mälestuse kirjeldus ja arvatav vanus (juhend lastega sama). Täiskasvanutel oli küsimustiku täitmiseks aega kuni 30 minutit. Uuringus osalejatelt küsiti ka kirjalik nõusolek, mille läbi neid informeeriti uurimuse olemusest ja eesmärkidest.

Kodeerimissüsteem

Emotsionaalse sisu hindamiseks ja skoorimiseks kohandati Peterson *jt.* (2005) uurimuses kasutatud kodeerimissüsteemi. Emotsionaalsuse hindamine jagunes kaheks: kogu sündmuse emotsionaalsus ning konkreetsed emotsioonisõnad ja -väljendid.

Kogu sündmuse emotsionaalsus. Kogu sündmuse emotsionaalsust hinnati kolmes kategoorias – positiivne, negatiivne ja neutraalne (kirjelduste näited iga kategooria kohta on toodud Lisas A). Neutraalne sündmus sai väärtuseks “0”, negatiivne “1” ja positiivne “2”. Hindamisel lähtuti sündmuse tüübist ja kasutatud emotsioonisõnadest. Kui kirjeldus sisaldas positiivseid emotsioonisõnu (nt õnnelik, mõnus) või selgelt positiivset sündmust või tegevust (nt sünnipäev), siis loeti see kirjeldus positiivseks. Positiivne sündmus võis saada ka negatiivse hinnangu, näiteks juhul kui ilmses, et muidu positiivse sündmuse käigus juhtus

midagi väga negatiivset (nt ühes kirjelduses läks sünnipäeval kleit lapse seljas põlema ja kutsuti kiirabi). Negatiivseks loeti sündmus kui see sisaldas negatiivseid emotsioonisõnu (nt nutma, vihane) või selgelt negatiivset sündmust või tegevust (nt tulekahju, sain tutistada). Neutraalseks loeti sündmus sel juhul, kui kirjelduses puudus igasugune viide emotsionaalsele sündmusele või tegevusele ning puudusid emotsioone kandvad sõnad ja väljendid (nt “Kui ma käisin Lätis.”)

Konkreetsed emotsioonisõnad ja -väljendid. Konkreetseid emotsioonisõnu loendati arvuliselt kahes kategoorias: positiivsed ja negatiivsed (näiteid emotsioonisõnade kasutamise kohta on toodud Lisas A). Emotsioonisõnadeks loeti sõnad või väljendid, mis väljendasid selgeid tundeid ja emotsionaalseid tegevusi. Need võisid olla nii omadussõnad kui tegusõnad. Positiivseteks emotsioonisõnadeks loeti näiteks: õnnelik, elev, rõõmus, helge, lahe, soe, turvaline, naerma, mõnus või nende sünonüümid. Negatiivseteks emotsioonisõnadeks loeti näiteks: nutma, hirmus, kartma, vihane, piinlik, kuri, paanika või nende sünonüümid.

Kodeerimissüsteemi usaldusväarsuse väljaselgitamiseks võeti esmaseks kodeerimiseks 54 mälestuse kirjeldust (16,2%) ning kodeeriti need kahe inimese poolt (autor ja juhendaja). Seejärel arvutati kokkulangevus igas hindamiskategoorias. Kokkulangevus kahe hindaja tulemuste vahel oli järgmine: sündmuse üldine emotsionaalsus 80%, positiivsed emotsioonisõnad 97% ja negatiivsed emotsioonisõnad 96%. Probleemsed kohad arutati läbi ning edasi tegeles kodeerimisega ainult uurimistöö autor.

Andmeanalüüs

Andmete analüüsimiseks kasutati statistikaprogrammi IBM SPSS Statistics versiooni 22.0. Soo ja vanusegrupi mõju kasutatud emotsioonisõnade keskmisele arvule uuriti kahefaktorilise dispersioonanalüüsiga. Samuti kasutati dispersioonanalüüsi, et uurida soo, vanusegrupi ja kogu sündmuse emotsionaalsuse mõju mälestuste keskmisele vanusele. Kogu sündmuse emotsionaalsuse (neutraalne, positiivne, negatiivne) jaotumise võimalikku statistilist erinevust soo ja vanusegrupi lõikes kontrolliti hii-ruut (*Pearson's Chi-Square*) statistiku abil. Positiivsete ja negatiivsete emotsioonisõnade keskmiste võrdlemiseks kasutati paaride t-testi (*Paired Samples T Test*).

Tulemused

Algselt uuringus osalenud 333 inimesest kasutati 319 inimese andmeid. Kuus inimest jätsid esimese mälestuse kirjelduse osa täitmata. Kaheksa inimest kirjutasid kirjelduse asemele üldiseid kommentaare (nt “No ei tule!” või “Mälestused ei ole meeldivad ja nende meelde tuletamine ebameeldiv. Loobun.”) ning neljal juhul nimetati esimese mälestusena sündimist, mis loeti mittemälestuseks. Töös kasutatud 319 inimese ankeedist oli kuuel juhul jäetud esimese mälestuse arvatav vanus märkimata, kuid kuna muus osas olid ankeedid korrektsed, siis kasutati neid andmeid emotsionaalse sisu hindamisel.

Esimeste mälestuste hulgas oli emotsioone sisaldavaid kirjeldusi 71,8% (positiivseid 32,6% ja negatiivseid 39,2%) ja neutraalseid 28,2%. Laste ja täiskasvanute kirjelduste kogu sündmuse emotsionaalsuse jaotumine sugude lõikes on välja toodud Tabelis 1.

Tabel 1

Laste ja täiskasvanute kogu sündmuse emotsionaalsuse jaotumine sugude lõikes (N=319) ning jaotumise statistiliselt oluline erinevus sugude vahel

Vanusegrupp	Sugu	Kogu sündmuse emotsionaalsus			Statistiliselt oluline erinevus jaotumises sugude vahel
		Positiivne	Negatiivne	Neutraalne	
Täiskasvanud	Mehed (n=57)	17 (29,8%)	25 (43,9%)	15 (26,3%)	$p > 0,05$
	Naised (n=104)	35 (33,7%)	46 (44,2%)	23 (22,1%)	
	Kokku (n=161)	52 (32,3%)	71 (44,1%)	38 (23,6%)	
Lapsed	Poisid (n=76)	15 (19,7%)	31 (40,8%)	30 (39,5%)	$\chi^2(2) = 11,51,$ $p < 0,05$
	Tüdrukud (n=82)	37 (45,1%)	23 (28%)	22 (26,9%)	
	Kokku (n=158)	52 (32,9%)	54 (34,2%)	52 (32,9%)	
Kõik osalejad	Meessoost (n=133)	32 (24,1%)	56 (42,1%)	45 (33,8%)	$\chi^2(2) = 8,16,$ $p < 0,05$
	Naissoost (n=186)	72 (33,7%)	69 (37,1%)	45 (29,2%)	
	Kokku (n=319)	104 (32,6%)	125 (39,2%)	90 (28,2%)	

Emotsioonisõnu sisaldas 190 (59,6%) kirjeldust ja ilma emotsioonisõnadeta oli 129 (40,4%). Emotsioonisõnu oli kokku 401, neist 212 (52,9%) olid negatiivsed ja 189 positiivsed

(47,1%). Keskmiselt oli kirjelduses 1,26 ($SD = 1,50$) emotsioonisõna, positiivseid keskmiselt 0,59 ($SD = 0,95$) ja negatiivseid 0,66 ($SD = 1,18$). Sugude lõikes on laste ja täiskasvanute emotsioonisõnade keskmised koos standardhävetelega välja toodud Tabelis 2.

Tabel 2

Emotsioonisõnade keskmine arv sündmuse kirjelduses lastel ja täiskasvanutel (N=319)

Vanusegrupp	Sugu	Emotsioonisõnade arv		
		Positiivsed	Negatiivsed	Kokku
Täiskasvanud	Mehed (n=57)	0,67 (1,16)	0,95 (1,30)	1,61 (1,74)
	Naised (n=104)	0,70 (1,01)	0,95 (1,48)	1,65 (1,62)
	Kokku (n=161)	0,69 (1,06)	0,95 (1,41)	1,64 (1,66)
Lapsed	Poisid (n=76)	0,21 (0,47)	0,32 (0,72)	0,53 (0,90)
	Tüdrukud (n=82)	0,76 (0,98)	0,43 (0,88)	1,18 (1,37)
	Kokku (n=158)	0,49 (0,82)	0,37 (0,80)	0,87 (1,21)
Kõik osalejad	Meessoost (n=133)	0,41 (0,86)	0,59 (1,05)	0,99 (1,43)
	Naissoost (n=186)	0,73 (0,99)	0,72 (1,27)	1,45 (1,53)
	Kokku (n=319)	0,59 (0,95)	0,66 (1,18)	1,26 (1,50)

Märkus. Keskmised on esitatud koos standardhävetelega (sulgudes).

Esimese mälestuse keskmine vanus kogu valimi peale oli 4,06 ($SD = 1,95$). Täiskasvanud osalejate esimese mälestuse keskmine vanus oli 3,67 ($SD = 1,44$) ja lastel 4,46 ($SD = 2,29$). Meessoost osalejate esimese mälestuse keskmine vanus oli 4,09 ($SD = 2,05$) ja naissoost osalejatel 4,05 ($SD = 1,87$).

Soo olulisust erinevate vanusegruppide (laps/täiskasvanu) kogu sündmuse emotsionaalsuse (positiivne, negatiivne, neutraalne) jaotumisel kontrolliti *Pearson's Chi-Square* statistiku abil. Testi tulemus näitas, et kogu sündmuse emotsionaalsuse juures on terve valimi puhul sugude vahel statistiliselt oluline erinevus $\chi^2(2) = 8,16, p < 0,05$. Naissoost osalejate kirjeldused kajastasid meestega võrreldes emotsionaalseid sündmuseid (positiivseid ja negatiivseid) oluliselt rohkem. Lapsi eraldi vaadates ilmnis statistiliselt oluline erinevus sugude vahel $\chi^2(2) = 11,51, p < 0,05$, kuid täiskasvanuid eraldi vaadates meeste ja naiste võrdlusel statistiliselt olulist erinevust ei leitud ($p > 0,05$). Sellest lähtuvalt sisaldasid tüdrukute

kirjeldused rohkem emotsionaalseid sündmuseid kui poistel, kuid täiskasvanud naiste ja meeste puhul see erinevus esile ei tulnud.

Soo ja vanusegrupi (laps/täiskasvanu) mõju väljaselgitamiseks mälestuse emotsionaalsusele (emotsioonisõnade arv) viidi läbi 2x2 dispersioonanalüüs. Analüüs näitas, et esineb soo $F(1,315) = 4,45, p < 0,05$ ja vanusegrupi $F(1,315) = 22,3, p < 0,001$ oluline mõju, kuid puudub statistiliselt oluline interaktsioon soo ja vanusegrupi vahel ($p > 0,05$). Naiste keskmine emotsioonisõnade arv ühes kirjelduses ($M = 1,45, SD = 1,53$) oli statistiliselt oluliselt kõrgem kui meestel ($M = 0,99, SD = 1,43$), seega kasutasid naised kirjeldustes oluliselt rohkem emotsioonisõnu kui mehed. Samuti oli täiskasvanute ($M = 1,64, SD = 1,66$) keskmine emotsioonisõnade arv oluliselt kõrgem kui lastel ($M = 0,87, SD = 1,21$), seega kasutasid täiskasvanud kirjeldustes oluliselt rohkem emotsioonisõnu kui lapsed. Kuna soo mõju oli statistiliselt oluline ning puudus soo ja vanusegrupi vaheline interaktsioon, siis ilmnis sugudevaheline erinevus juba lapseas.

Negatiivsete ja positiivsete emotsioonisõnade keskmise kasutamise erinevuse uurimiseks esimestes mälestustes viidi läbi paaride t-test (*Paired Samples T Test*). Negatiivseid emotsioonisõnu ($M = 0,66$) oli keskmiselt ühes kirjelduses mõnevõrra rohkem kui positiivseid ($M = 0,59$), kuid testi tulemusel ei ilmnunud statistiliselt olulist erinevust ($p > 0,05$). Seega kasutati positiivseid ja negatiivseid emotsioonisõnu küllaltki võrdse sagedusega.

Selleks, et välja selgitada, kuidas erineb esimese mälestuse keskmine vanus sugude, vanusegrupi (laps, täiskasvanu) ja kogu sündmuse emotsionaalsuse (positiivne, negatiivne, neutraalne) lõikes viidi läbi 2x2x3 dispersioonanalüüs. Analüüs näitas, et esineb vanusegrupi $F(1,301) = 13,31, p < 0,001$ ja kogu sündmuse emotsionaalsuse $F(2,301) = 3,83, p < 0,05$ oluline mõju, kuid soo statistiliselt olulist mõju ei ilmnunud ($p > 0,05$). Samuti ei ilmnunud ühtegi statistiliselt olulist interaktsiooni kolme faktori vahel (kõikidel interaktsioonidel $p > 0,05$). Täiskasvanute esimese mälestuse keskmine vanus ($M = 3,67, SD = 1,44$) oli statistiliselt oluliselt madalam kui lastel ($M = 4,46, SD = 2,29$). Samuti ilmnis *Tukey post hoc* testist, et neutraalsete sündmuste kirjelduste autorite keskmine vanus sündmuse toimumisel ($M = 3,6, SD = 1,79$) oli statistiliselt oluliselt madalam negatiivsete ($M = 4,26, SD = 2,04$) sündmustega võrreldes ($p < 0,05$). Positiivset sündmust kirjeldanud autorite keskmine vanus sündmuse toimumisel ($M = 4,22, SD = 1,90$) ei erinenud neutraalse sündmuse ega negatiivse sündmuse autorite omast ($p > 0,05$).

Arutelu ja järeldused

Antud uurimistöö eesmärk oli uurida laste ja täiskasvanute esimeste mälestuste emotsionaalset sisu soost ja vanusest lähtuvalt. Selle uurimiseks püstitati neli hüpoteesi. Kaks esimest hüpoteesi olid seotud sugudevaheliste erinevustega esimeste mälestuste kirjelduste emotsionaalses sisus. Esimene hüpotees eeldas, et naiste esimeste mälestuste kirjeldustes on emotsionaalsed sündmused sagedamini kajastatud kui meestel nii täiskasvanute kui laste puhul. Antud hüpotees leidis kinnitust selles osas, et üldiselt naissoost osalejate kirjeldused võrreldes meessoost osalejatega kajastasid emotsionaalseid sündmuseid (positiivseid ja negatiivseid) oluliselt rohkem. Vanusegruppe eraldi vaadates aga ilmnas, et tüdrukute kirjeldused sisaldasid rohkem emotsionaalseid sündmuseid kui poistel, kuid täiskasvanud naiste ja meeste puhul see erinevus välja ei tulnud. Teine hüpotees, mis eeldas, et naiste esimeste mälestuste kirjeldused sisaldavad rohkem emotsioonisõnu kui meestel juba lapseast, leidis kinnitust. Lisaks selgus, et täiskasvanud kasutasid kirjeldustes oluliselt rohkem emotsioonisõnu kui lapsed.

Seega näitasid tulemused üldiselt, et naiste esimeste mälestuste kirjeldused on emotsionaalsemad – need kajastavad enam emotsionaalseid sündmuseid ja sisaldavad ka rohkem emotsioonisõnu (näiteid emotsioonisõnade kasutamise kohta on toodud Lisas A). Samale järeldusele on jõudnud mitmed eelnevad uurijad erinevate meetodite tulemusel (nt Grysman & Hudson, 2013; Rice & Pasupathi, 2010; Friedman & Pines, 1991; Hayne & MacDonald, 2003). Ühe erandina ilmnas, et kogu sündmuse emotsionaalsuse juures täiskasvanud osalejate puhul sugudevahelist erinevust ei leitud. Selline tulemus võis olla tingitud täiskasvanud meeste ja naiste ebavõrdsest arvust, mis ei andnud võimalust piisavalt täpseks võrdluseks. Samuti oli meeste ja naiste keskmises vanuses küllaltki suur erinevus, mis võis omakorda tulemust mõjutada.

Tulemuste juures mängis oma rolli kindlasti ka andmete kogumise viis ja kodeerimissüsteemi ülesehitus. On mitmeid uuringuid, kus palutakse meenutada ette antud emotsioonidest lähtuvalt või suunatakse vastuseid konkreetsete küsimustega. Taoliste meetodite puhul on emotsioone lihtsam tabada ja esile tuua. Antud uurimistöö lähenemine oli aga sarnane Peterson *jt.* (2005) meetodile, kus ei palutud osalejatel otseselt emotsioone välja tuua, ning ei pruukinud seega tabada sündmuse emotsionaalsust, vaid pigem emotsionaalset väljendusviisi. Emotsionaalset väljendusviisi toetab käesolevas uuringus ka emotsioonisõnade loendamine,

mille tulemusel ilmnes, et naissoost osalejad kasutavad emotsioone kandvaid sõnu juba lapseeas oluliselt rohkem. Ka kodeerimissüsteemi ülesehitus ja rakendamine võis tulemust mõjutada. Usaldusväarsuse tagamiseks töötati välja põhjalik juhised ning esimesed kirjeldused kodeeriti kahe hindaja poolt. Samas sõltus näiteks kogu sündmuse emotsionaalsuse hinnang paljudest erinevatest teguritest, mis muutis skoorimise kohati keeruliseks ning antud väärtused võisid siiski olla subjektiivselt arvamusest mõjutatud. Sama süsteemi korduv kasutamine erinevate uurijate poolt võimaldaks usaldusväarsust testida ja võimalikud kitsaskohad välja tuua.

Emotsioonisõnade loendamisel tuli lisaks sugudevahelisele erinevusele välja ka see, et täiskasvanute kirjeldused sisaldavad oluliselt rohkem emotsioonisõnu kui lastel (laste ja täiskasvanute kirjelduste näited on toodud Lisas A). Selline tulemus on kooskõlas eelnevate uuringutega, kus on leitud, et koos vanusega muutuvad kirjeldused detailsemaks ja suureneb emotsioonide väljendamise sagedus (Peterson *jt.*, 2005). Koos üldise arenemisega muutuvad ka mälestused ja enese väljendamine keerulisemaks ja detailsemaks ning sisaldavad enam tõlgendusi ja hinnanguid (Pasupathi & Wainryb, 2010).

Kuna tulemused näitasid, et emotsioonisõnade arvu ja kogu sündmuse emotsionaalsuse erinevused meeste ja naiste vahel ilmnevad juba lapseeas, siis toetab see eelnevalt kirjanduses välja toodud tulemusi. Varasemalt on leitud, et tüdrukute kirjeldused on võrreldes poistega põhjalikumad ja detailsemad (Pasupathi & Wainryb, 2010). Tüdrukute emotsionaalsemat väljendusviisi on esile toonud ka Buckner & Fivush (1998) ning Peterson *jt.* (2005). Lapseeas soolistel erinevustel võib olla mitmeid erinevaid põhjuseid. Palju on uuritud seda, kuidas vanemate ja laste suhtlemine ning meenutusvestluse stiil mälestuste kirjeldamisele mõjub. Uuringud on näidanud, et poiste ja tüdrukutega suheldakse erinevalt - tüdrukutega kasutatakse enam detailiderohket vestlust ning räägitakse rohkem emotsioonidest (Reese & Fivush, 1993). Erinevus suhtlemisel avaldab mõju ka meenutustele ja mälestuste kirjeldustele – tüdrukute kirjeldused on emotsionaalsemad ja detailsemad. Suhtlemiseviisi olulise mõju autobiograafilisele mälule on välja toonud ka üksikud pikaajaliste uuringute tulemused, kus on leitud, et osalejad, kelle vanemad lapseeas kasutasid põhjalikumad ja emotsionaalsemat suhtlemiseviisi, meenutasid täiskasvanueas varaseid sündmuseid detailsemalt ja emotsionaalsemalt (Jack, MacDonald, Reese & Hayne, 2009; Reese, Jack & White, 2010).

Kindlasti on varasel sugudevaheliste erinevuste ilmnemisel veel mitmeid erinevaid põhjuseid. Näiteks on Piefke *jt.*, (2005) välja toonud meeste ja naiste erinevused aju ülesehituse ja kognitiivsete funktsioonide tasemel ning Bohanek & Fivush (2010) rõhutavad sugudevahelisi erinevusi emotsioonidest arusaamisel ja tõlgendamisel. Antud uurimistöö kinnitas samuti sugudevaheliste erinevuste olemasolu ning täpsemad uuringud ja meetodid aitaksid erinevuste põhjuseid ning mõju uurida.

Kolmas hüpotees eeldas, et esimesed mälestused sisaldavad enam negatiivseid emotsioonisõnu kui positiivseid. See hüpotees kinnitust ei leidnud, seega kasutati positiivseid ja negatiivseid emotsioonisõnu küllaltki võrdse sagedusega. Samas on eelnevad uuringud esimeste mälestuste kirjeldustes välja toonud pigem negatiivsete emotsioonide ülekaalu (Peterson *jt.*, 2005; Howes *jt.*, 1993; Bauer, Stennes & Haight, 2003). Eelnevates uuringutes on aga sageli osalejaid suunatud mõtlema õnnetustele või traumale (nt Peterson *jt.*, 2005), palutud iseloomustada sündmust konkreetse emotsioonisõnaga või anda omapoolne hinnang toimunule (nt Howes *jt.*, 1993). Võimalik, et selliste meetodite kasutamise tulemusel väljendatakse ka rohkem emotsioone ning meenutatud sündmuseid kirjeldatakse detailisemalt ja emotsionaalsemalt.

Vaatamata sellele, et kasutatud emotsioonisõnade valentsi osas ei saa selgeid erinevusi välja tuua, võib öelda, et emotsioonid mängivad esimeste mälestuste juures olulist rolli. Vaadates kirjeldavaid statistikuid on kogu sündmuse emotsionaalsuse juures (Tabel 2) näha, et emotsionaalseid sündmuseid kajastavaid kirjeldusi (positiivseid ja negatiivseid kokku 71,8%) oli neutraalsetega võrreldes oluliselt rohkem. Lisaks oli neid mälestusi, mis sisaldasid mõnda emotsioonisõna (59,6%) rohkem kui ilma emotsioonisõnadeta kirjeldusi (40,4%). Ka varasemad uuringud (nt Howes *jt.*, 1993; Kihlstrom & Harackiewicz, 1982; Mullen, 1994) on välja toonud sarnaseid tulemusi, kus on selge emotsioone sisaldavate kirjelduste ülekaal neutraalsetega võrreldes.

Neljas hüpotees, mis eeldas, et esimese mälestuse keskmine vanus erineb vanuse, sugude ja kogu sündmuse emotsionaalsuse lõikes, sai osalise kinnituse. Ilmnes, et täiskasvanute esimese mälestuse vanus oli oluliselt madalam kui lastel. Samuti selgus, et neutraalsete kirjelduste autorid meenutasid sündmuseid oluliselt varasemast east kui negatiivsete sündmuste kirjeldajad. Erinevust ei ilmnenu aga positiivsete ja negatiivsete ning neutraalsete ja positiivsete mälestuse autorite keskmise vanuse võrdlusel. Samuti ei erinenud

naiste ja meeste mälestuse keskmised vanused. Need tulemused on osaliselt vastuolus eelnevate uuringutega. Sarnaselt Peterson *jt.* (2005) ja Bauer & Larkina (2014) uuringutele võis eeldada, et laste esimese mälestuse keskmine vanus on varasem kui täiskasvanutel, kuna nad on meenutatavale sündmusele vanuselisel lähemal. Tulemused näitasid aga vastupidist – täiskasvanute esimese mälestuse vanus oli oluliselt madalam. Täiskasvanute mälestuse keskmine vanus ($M = 3,67$) on kooskõlas eelnevate uuringutega ja jääb metaanalüüsides (nt Rubin, 2000) saadud keskmisele ($M = 3,5$) võrdlemisi lähedale. Antud uuringus osalenud laste mälestuse keskmine vanus on aga võrdlemisi kõrge ($M = 4,46$), seega võib vastus peituda osalenud laste eripäras. Võimalik, et ka siin oli mõjutajaks meetod, kus ei suunatud vastamist ning lapsed võisid pikemalt mõtlemata kirjutada meelde jäävast sündmusest lähiminevikus ja väga varastele mälestusele ei mõelnudki. Lisaks ilmnes näiteks Peterson *jt.* (2005) uuringus, et 6-9 aastaste laste mälestuste keskmine vanus oli madalam kui vanemate laste ja noorte täiskasvanute mälestuse vanus. Kuna antud uuringus osalesid lapsed vanuses 9-12, siis on võimalik, et alla 9 aastased lapsed suudavadki varasemaid sündmuseid meenutada, kuna on lähemal lapsepõlve amneesia ilmnemise eelsele vanusele. Antud uuringus osalejad aga olid vanemad, seega esimese mälestuse keskmine vanus oleks siiski oodatult olnud täiskasvanutele sarnasem mitte oluliselt kõrgem.

Meetodil on oluline roll ka tulemuste juures, mis on seotud esimese mälestuse vanusega. Näiteks on Jack & Hayne (2007) välja toonud, et küsimuse esitamise viis mängib esimese mälestuse vanuse juures olulist rolli. Küsimused, millega suunatakse mõtlema väga varastele sündmustele, annavad ka vastuseks varasemast east meenutatud kirjelduse. Kuigi näiteks Rubin (2000) tõi oma mahuka analüüsi järel välja (kokku üle 11 000 inimese andmed), et esimese mälestuse keskmine vanus on 3,5 aastat, on metaanalüüsi koondatud mitmeid uuringuid, mille tulemusel on keskmine vanus kas oluliselt kõrgem või madalam. Käesolevas uuringus vastajaid ei suunatud ning laste puhul võis see vastust mõjutada, kuna paljudes varasemates uuringutes on laste andmete kogumine suulisel teel toimunud ning vastajaid on vähem või rohkem suunatud. Lisaks tõi Rubin (2000) metaanalüüsis välja selle, et naiste mälestused on mõnevõrra varasemast east. Antud uuringus selline erinevus välja ei tulnud. Põhjus võib olla naiste ja meeste ebavõrdses arvus, mis ei võimaldanud reliaabseid võrdluseid teostada. Samas leiab ka eelnevate uuringute seast näiteid sellest, kuidas sugudevahelisi erinevusi esimese mälestuse vanuse juures ei leita (nt Peterson *jt.*, 2005).

Kogu sündmuse emotsionaalsuse juures tuli esimese mälestuse vanuses erinevus välja neutraalsete ja negatiivsete sündmuste võrdlusel. Neutraalsete sündmuste autorite mälestuse keskmine vanus oli madalam kui negatiivsete sündmuste kirjeldajatel. Ka positiivsete sündmuste kirjeldajate keskmine vanus jäi negatiivsete lähedale, seega oli emotsionaalsete kirjelduste autorite mälestuse keskmine vanus kõrgem. Ka eelnevad uurijad on välja toonud, et varasemast east olevad mälestused on sageli üldisemad, fragmentaalsemad, sisaldavad vähem infot ja emotsioone (Wells, Morrison & Conway, 2014). Väga varaste sündmustena (vanus 1-2 aastat) mainiti näiteks kusagil lamamist või oli toodud üldisem keskkonna kirjeldus, kuid sünnipäevad või õnnetused olid reeglina vanemast east (näiteid positiivsetest, negatiivsetest ja neutraalsetest kirjeldustest on toodud Lisas A). Hilisemad sündmused olid olemuselt ka emotsionaalsemad, autorid mäletasid kaasnenud tundeid ja kirjeldamisel kasutati enam emotsioonisõnu.

Lisaks eelpool mainitule võis tulemusi mõjutada ka keskkond, kus vastuseid anti. Laste puhul oli tegemist alati sarnase keskkonnaga – klassiruumiga. Täiskasvanute andmete kogumisele üritati läheneda sarnast keskkonda silmas pidades. Tartu Ülikooli erinevates teaduskondades ja Tartu Rahvaülikoolis see ka õnnestus – osalejad täitsid ankeete loenguruumis, mis sarnaneb klassiruumile. Samas on osa andmeid kogutud näiteks autori enda kodus või mõnel osalejal külas olles, kus keskkond ja ümbritsevad inimesed võisid kirjapanud mõjutada. Oluline on ka ära märkida, et täiskasvanutel oli ankeedi täitmiseks küll aega kuni 30 minutit, kuid enamasti jäi kirjutamise aeg 10-15 minuti juurde ning sageli võis näha, et üritatakse ankeet võimalikult kiiresti ära täita ning see võis omakorda mõjutada kirjapanemise viisi, kirjelduse põhjalikkust ja detailsust ning emotsioonide kajastamist.

Täpsemate tulemuste saamiseks oleks järgnevates taolistes uuringutes vajalik enam tähelepanu pöörata soolisele ja vanuselisele jaotumisele. Võrdne meeste ja naiste osakaal annaks võimaluse täpsemaks sugudevaheliseks võrdluseks ja reliaabsemate tulemuste saamiseks. Sugude lõikes võiks ka vanuseline jaotumine võrdsem olla, mis võimaldaks vanusegruppide täpsema võrdlemise ning paremini tabada vanuselisi erinevusi ja muutusi. Kuna hetkel oli uuringus laste näol esindatud võrdlemisi kitsas vanusevahemik (9-12), siis parema ülevaate annaks kindlasti erinevamas vanuses laste kaasamine. Väga väikeste laste puhul ei ole kirjalikud meetodid võimalikud (saaks kasutada vestlusi), kuid hetkel oli näiteks vanusevahemik 13-17 esindamata, kus oleks saanud antud meetodit edukalt rakendada.

Lisaks on eelnevates uuringutes välja toodud, et vanemas eas täiskasvanute meenutused on pigem positiivsed ja noorematel negatiivsemad (Mather, 2006; Mickley & Kensinger, 2009). Antud uuringus ei olnud võimalik noori ja eakamaid täiskasvanuid võrrelda, kuna valdav osa osalejatest oli nooremast east. Küll aga oleks võimalik edasistes uuringutes vanemaealiste osakaalu tõstes emotsionaalset sisu uurida. Samuti oleks huvitav teha pikaajalisi uuringuid teada saamaks, mis vanusest mälestusi pigem positiivsetena välja tuuakse ning kas samad mälestused muutuvad aja jooksul positiivsemaks või hoidutakse negatiivsete väljatoomisest sootuks. Võimalikud on ka pikaajalised uuringud väikelapsest saati, et nii kasvatusel, keskkonnal kui kognitiivsete võimete mõju autobiograafilisele mälule ja mälestuste esitamisele uurida.

Kuna mälestused on tihedalt seotud minapildiga, siis võiks tulevikus uurida ka mälestuste kirjelduste seoseid enesekirjeldustega. Ka antud uurimistöö käigus pidid osalejad täitma ankeedis vastava osa, kuid hetkel jäi see uurimistöö eesmärgist ja mahust lähtuvalt tööst välja. Uuringud on näidanud, et mälestused, mis on sidusad ja põhjalikumad, on seotud suurema heaolu ja kohanemisvõimega nii lapsepõlves kui täiskasvanueas (Pasupathi & Wainryb, 2010; Fivush, 2010). Seega saaks võrrelda enesekirjeldusi ja mälestusi ning uurida, kuidas on mälestused seotud hinnangutega heaolule. Samuti annab emotsioonide kajastamine kirjeldustes aimu, mida oluliseks peetakse, kuidas emotsioone mõistetakse ja kuidas toimub emotsioonide regulatsioon. Ka enesekirjeldustes saaks emotsionaalset sisu, hinnanguid ja tõlgendusi uurida ning neid mälestuste kirjeldustega seostada. Samuti annab pikaajaliste uuringutega uurida, kuidas areneb autobiograafiline mälu koos minapildi ja üldise arenemisega ning kuidas kajastab mälestuse esitamise viis inimese hinnanguid, tõlgendusi, väärtuseid ja heaolu.

Antud uurimistöö andis omapoolse väikese panuse sugudevaheliste erinevuste määratlemiseks autobiograafiliste mälestuste juures. Kinnitust leidis üldine seaduspärasus, et naiste esimeste mälestuste kirjeldused on emotsionaalsemad kui meestel. Lisaks selgus, et täiskasvanute mälestused olid võrreldes lastega varasemast east ja sisaldasid rohkem emotsioonisõnu. Olemasolevaid andmeid ja tulemusi kasutades ning eelpool mainitud kitsaskohti silmas pidades saab teemat põhjalikumalt edasi uurida ning leida vastuseid küsimustele, mis tegelevad emotsioonide abil kogetud sündmustele tähenduse loomise ja tõlgenduste andmisega. Kas ja kuidas on sugudevahelised erinevused ja mälestuste esitamine seotud heaolu, suhtlemise ja hakkamasaamisega, on juba järgnevate uuringute pärusmaa.

Kasutatud kirjandus

- Bauer, P. J. & Larkina, M. (2014). Childhood amnesia in the making: Different distributions of autobiographical memories in children and adults. *Journal of Experimental Psychology, 143*(2), 597-611.
- Bauer, P. J., Stennes, L. & Haight, J. C. (2003). Representation of the inner self in autobiography: Women's and men's use of internal states language in personal narratives. *Memory, 11*, 27-42.
- Bohanek, J. G., & Fivush, R. (2010). Personal narratives, well-being, and gender in adolescence. *Cognitive Development, 25*, 368-379.
- Buckner, J. P. & Fivush, R. (1998). Gender and self in children's autobiographical narratives. *Applied Cognitive Psychology, 12*, 407-429.
- Conway, M. A. (2005). Memory and the self. *Journal of Memory and Language, 53*, 594-628.
- Conway, M. A. & Pleydell-Pearce, C. W. (2000). The construction of autobiographical memories in the self-memory system. *Psychological Review, 107*, 261-288.
- Dudycha, G. J. & Dudycha, M. M. (1933). Some factors and characteristics of childhood memories. *Child Development, 4*, 265-278.
- Fivush, R. (1994). Constructing narrative, emotion and self in parent-child conversation about the past. U. Neisser & R. Fivush (Toim.), *The remembering self: Construction and accuracy in the self-narrative (lk 136–157)*. New York: Cambridge University Press.
- Fivush, R. (2010). The development of autobiographical memory. *Annual Review of Psychology, 62*(2), 2-24.
- Fivush, R., Haden, C. A. & Reese, E. (2006). Elaborating on elaborations: Role of maternal reminiscing style in cognitive and socioemotional development. *Child Development, 77* (6), 1568-1588
- Friedman, A. & Pines, A. (1991). Sex differences in gender-related childhood memories. *Sex Roles, 25*, 25–32.
- Goodman, G. S. & Melinder, A. (2007). The development of autobiographical memory: A new model. S. Magnussen & T. Helstrup (Toim.), *Everyday Memory (lk 111-134)*. New York: Psychology Press.

- Gryzman, A. & Hudson, J. (2013). Gender differences in autobiographical memory: Developmental and methodological considerations. *Developmental Review, 33*, 239-272.
- Hayne, H. & MacDonald, S. (2003). The socialization of autobiographical memory in children and adults: The roles of culture and gender. R. Fivush & C. Haden (Toim.), *Autobiographical memory and the construction of a narrative self: Developmental and cultural perspectives (lk 149–167)*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Howe, M. L. (2000). *The fate of early memories: Developmental science and the retention of childhood experiences*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Howes, M., Siegel, M. & Brown, F. (1993). Early childhood memories: Accuracy and affect. *Cognition, 47*, 95-119.
- Jack, F. & Hayne, H. (2007). Eliciting Adults' Earliest Memories: Does It Matter How We Ask the Question? *Memory 15(6)*, 647-63.
- Jack, F., MacDonald, S., Reese, E. & Hayne, H. (2009). Maternal reminiscing style during early childhood predicts the age of adolescents' earliest memories. *Child Development, 80*, 496–505.
- Kensinger, E. A. (2009). Remembering the details: Effects of emotion. *Emotion Review, 1(2)*, 99-113.
- Kihlstrom, J. F. & Harackiewicz, J. M. (1982). The earliest recollection: A new survey. *Journal of Personality, 50*, 134-148.
- Mather, M. (2006). Why memories may become more positive as people age. B. Uttil, N. Ohta & A. L. Siegenthaler (Toim.), *Memory and emotion: Interdisciplinary perspectives (lk 135-159)*. Oxford, UK: Blackwell Publishing.
- Mickley, K. R. & Kensinger, E.A. (2009). Phenomenological characteristics of emotional memories in younger and older adults. *Memory, 17*, 528-543.
- Miles, C. (1895). A study of individual psychology. *The American Journal of Psychology, 6*, 534-558.
- Mullen, M. K. (1994). Earliest recollections of childhood: A demographic analysis. *Cognition, 52*, 55-79.
- Nelson, K. (1993). The psychological and social origins of autobiographical memory. *Psychological Science, 4*, 7-14.
- Niedzwinska, A. (2003). Gender differences in vivid memories. *Sex Roles, 49*, 321–331.

- Pasupathi, M. & Wainryb, C. (2010). On telling the whole story: Facts and interpretations in autobiographical memory narratives from childhood through midadolescence. *Developmental Psychology, 46*(3), 735-746.
- Peterson, C. (2002). Children's long-term memory for autobiographical events. *Developmental Review, 22*, 370-402.
- Peterson, C., Grant, V.V. & Boland, L.D. (2005). Childhood amnesia in children and adolescents: Their earliest memories. *Memory, 13*(6), 622-637.
- Piefke, M., Weiss, P. H., Markowitsch, H. J. & Fink, G. R. (2005). Gender differences in the functional neuroanatomy of emotional episodic autobiographical memory. *Human Brain Mapping, 24*, 313-324.
- Pillerman, D. B. & Dickson, R. A. (2013). Adults' memories of their own childhoods. G. B. Melton, A. Ben-Arieh, J. Cashmore, G. S. Goodman & N. K. Worley (Toim.), *The SAGE Handbook of Child Research (lk 534-554)*. SAGE Publications.
- Reese, E. & Fivush, R. (1993). Parental styles of talking about the past. *Developmental Psychology, 29*(3), 596-606.
- Reese, E., Jack, F. & White, N. (2010). Origins of adolescents' autobiographical memories. *Cognitive Development, 25*, 352-367.
- Rice, C. & Pasupathi, M. (2010). Reflecting on self-relevant experiences: Adult age differences. *Developmental Psychology, 46*, 479-490.
- Rubin, D. C. □(2000). The distribution of early childhood memories. *Memory, 8*, 265-269.
- Tulving, E. (2007). *Mälu*. Tartu ülikooli kirjastus.
- Wells, C., Morrison, C. M. & Conway, M. A. (2014). Adult recollections of childhood memories: What details can be recalled? *The Quarterly Journal of Experimental Psychology, 67*(7), 1249-1261.

Lisa A

Mälestuste kirjelduste näited

Emotsioonisõnadele on joon alla tõmmatud ja vanus sündmuse toimumise ajal on toodud kirjelduse järel sulgudes. Inimeste ja elusolendite pärisnimed on asendatud lühendiga (xxx).

Positiivsete sündmuste kirjeldused

Mees: *Käisime papsi ja vennaga vaatamas motikate võistlust Pirital. Mäletan, et oli väga lahe ja põnev. Mäletan sellest seda, et vennal oli pool nägu katki (marraskil). Ma ei mäleta, mis oli juhtunud, aga vist kukkus jalgrattaga vms. Mäletan seda, mis meil seljas oli ja et sõime ka jäätist. Papsil oli suur habe, aga vennal oli nägu katki. Olime finishi joone suhteliselt lähedal, niiet nägime, kes võitis. (2a)*

Naine: *Kusagil eemal mingi kisa ja hõikumine, aga mina tõmban koera juurde kerra ja tunnen ennast mõnusalt edasi. Koer suur must karjakoer (xxx), lõhnab hästi koera järele ja õled krõbisevad. On hämar. Magan koos koeraga koerakuudis. On suvi, valguse ja lõhna järgi otsustades juuli. Inimesed meenuvad kui varjukujud. Mälestus on helge. (4a)*

Poiss: *Mull oli siis sünnipäev kui ma läksin teise lasteaeda Midrimaa lasteaeda. Ma olin väga rõõmus sest ma sain 4 aastaseks. Mind võeti teises lasteaias hästi vastu. Ma sain sealt omale palju sõpru. (4a)*

Tüdruk: *Ma mäletan kui ma läksin lasteaeda. Neid oli nii palju kui ma sõime läksin. Mind võttis vastu kasvatajad (xxx) ja (xxx). Nad olid nii toredad ja lahked. Mul oli seljas sinine kleit. Hästi suurte lokkidega. Kuid siin lõppeb minu esimene sündmus mida ma mäletan. (2a)*

Negatiivsete sündmuste kirjeldused

Mees: *Sõitsin teel jalgrattaga, kui purjus mees sõitis mu otsa (ekspertiis näitas, et oli 90km/h kiirus kokkupõrgel). Mäletan, kuidas lendasin, aga pärast seda pimedus. Ärkasin arsti juures, oli valus, aga seda tunnet ei mäleta, mäletan, et karjusin palju ja millegipärast kutsusin venda. Mitte emat, isat, vaid venda. (5a)*

Naine: *Pidin jääma üksi koju, kuna vanemad tahtsid peole minna. Mäletan kuidas nad riietusid ja valmistusid kodust lahkuma ning minuni jõudis arusaam, et mind kaasa ei võeta, kuna keegi ei pööranud mulle tähelepanu. Peale vanemate lahkumist ja ukseluku klõpsu, seisin koridoris ja nutsin. Mu süda kloppis ja ma tundsin meeletut hirmu. Jäingi koridori põrandale magama. (3a)*

Poiss: Läksin esimest korda lasteaeda. Nutsin ja karjusin nagu hull. Läksin siis „Kukupai“ lasteaeda Roiul. (3a)

Tüdruk: Mul suri kass ära kelle nimi oli (xxx) ma olin siis 10aastane kui see juhtus siis kui mul sõber külas oli ja see oli suvel mina olin siis üpris lähedal tal oli infarkt ja suri ära ma olin nii kurb ta oli minu sünnist saati tegelt oli ta minu õe kass aga minu ka. (10a)

Neutraalsete sündmuste kirjeldused

Mees: Mul on meeles talv ja lumi ning lund oli palju. Kõik asjad mis ümber olid hästi suured. Kuna oli vist ka tuisanud, siis hanged olid suured ja mina olin seal koos vennaga. Samuti olid seal suusad. (3a)

Naine: Seisin ema-isa voodi kõrval ja mällu on jäänud, et olin 2-aastane. See on kõige esimene mälpilt. (2,5a)

Poiss: Käisin Muumimaal. Mäletan kui olin Muumimajas ja pistsin näo läbi. (3a)

Tüdruk: Ma istusin beebide toolis ja mu kõrval (xxx) oma toolis me olime köögis taga seinä ääres ja meie kõrval seisis Issi ja meie ema tõi meil emingit putru ette. Minu tool oli roheline ja (xxx) oma sinine. Köögi seinad olid kollased ja lae aknast paistis valgus sisse. (2a)

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele. Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Lilian Mengel